

mütefekkir

Aksaray Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi

cilt / volume: 11 • sayı / issue: 21 • haziran / june 2024 • 29-53

ISSN: 2148-5631 • e-ISSN: 2148-8134 • DOI: 10.30523/mutefekkir.1501576

GELENEKSEL PARADİGMADA 'KUR'AN'DA MANASI BİLİNMEYEN ÂYETLER BULUNABİLİR Mİ?' TARTIŞMALARININ BAĞLAMI VE KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

The Context and Conceptual Framework of the Discussions on 'Can there be Verses in the Qur'ān whose Meaning is Unknown?'

Muhammed İsa YÜKSEK

Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri Bölümü Tefsir Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye ror.org/03a5qrr21

Assoc. Prof., İstanbul University Faculty of Theology Department of Basic Islamic Sciences Department of Tafsir, İstanbul, Türkiye

✉ muhammedisa1@hotmail.com <https://orcid.org/0000-0001-9521-7007>

i Makale Bilgisi / Article Information:

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 04.01.2024

Kabul Tarihi / Accepted: 07.03.2024

Yayın Tarihi / Published: 15.06.2024

” Atıf / Cite as: Yüksek, Muhammed İsa. "Geleneksel Paradigmada 'Kur'an'da Manası Bilinmeyen Âyetler Bulunabilir mi?' Tartışmalarının Bağlamı ve Kavramsal Çerçevesi". *Mütefekkir* 11/21 (2024), 29-53. <https://doi.org/10.30523/mutefekkir.1501576>

© Telif / Copyright: Published by Aksaray Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi / Aksaray University Faculty of Islamic Sciences, 68100, Aksaray, Turkey. Tüm Hakları saklıdır / All rights reserved.

🔍 İntihal / Plagiarism: Bu çalışma hakem değerlendirmesinden geçmiş, bir intihal yazılımı ile taranmıştır. İntihal yapılmadığı tespit edilmiştir. This article has gone through a peer review process and scanned via a plagiarism software. No plagiarism has been detected.

GELENEKSEL PARADİGMADA 'KUR'AN'DA MANASI BİLİNMEYEN ÂYETLER BULUNABİLİR Mİ?' TARTIŞMALARININ BAĞLAMI VE KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

Öz

"Kur'an'da manası bilinmeyen âyetler var mıdır?" sorusu klasik literatürde tartışılan problematiklerden birisidir. Konu, tefsir literatüründe Âl-i İmrân sûresi yedinci âyette geçen müteşâbih ve te'vil kavramları bağlamında veya mukaddimelerde ele alınır. Kelâm âlimlerinin birçoğu Kur'an'da anlaşılamayacak ifadelerin bulunamayacağını, müfessirlerin çoğunluğu ise Kur'an'da te'vili bilenemeyen âyetlerin yer aldığını savunurlar. Mütekellimünün, bu düşünceyi temellendirirken Kur'an'da çelişkinin veya anlamsız ifadelerin bulunmayacağını ispat refleksiyle hareket ettiği söylenebilir. Bu bağlamda meselenin bir kelâm-hitap problematiği olarak analiz edildiği görülür. Tefsir bağlamında ise Kur'an dili ve üslûbunun pratik yönleri murâdın ontolojik âidiyeti ile eşleştirilir. Araştırmada, klasik paradigmadaki manası bilenemeyecek âyetlerin varlığını savunanlar açısından anlaşılamayan âyetlerin anlaşılma için indirilen ve açık bir beyân olan Kur'an'da bulunmasının sebep olduğu paradoks, Kur'an'ın bütünüyle anlaşılır olduğunu savunanlar açısından ise insanın ontolojik ve epistemolojik sınırları sebebiyle hakikatini kavrayamadığı ifadelerin Kur'an'da bulunma vakası problematik olarak belirlenmiştir. Araştırmada müelliflerin varlık düşüncesinin ve kelâm sıfatına ait kabullerinin tartışmada belirleyici olduğu hipotezinden hareket edilmiş, söylem analizi yöntemiyle kavramlar ve teoriler tespit ve tasvir edilmiş, geleneksel tefsir paradigması müvacehesinde manası bilinmeyen âyetler, Kur'an'ın beyân keyfiyeti açısından anlamlandırılmaya çalışılmıştır. Neticede aynı kelâm tasavvuruna sahip olan müelliflerin söz konusu tartışmadaki ayrışmalarının kavramsal çerçeveden kaynaklandığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Kur'an, Metodoloji, Te'vil, Müteşâbih.

The Context and Conceptual Framework of the Discussions on 'Can there be Verses in the Qur'ân whose Meaning is Unknown?'

Abstract

The question of whether there are verses in the Qur'ân whose meaning is unknown is one of the problematics discussed in the classical literature. The issue is discussed in the tafsîr literature in the context of the concepts of mutashâbih and ta'wîl mentioned in the seventh verse of Surah al-Imrân or in the introductory chapters of works of tafsîr. Most of the theologians argue that the Qur'ân cannot contain expressions that cannot be understood, while the majority of the commentators argue that there are verses in the Qur'ân whose interpretation cannot be known. It can be said that the mutakallimûn, in justifying this idea, acted with the reflex of proving that there are no contradictions or meaningless expressions in the Qur'ân. In this context, it is seen that the issue is analyzed as a problematic of theology and speech. In the context of tafsîr, the practical aspects of Qur'ânic language and style are paired with the ontological relevance of the will. In order to follow the debate in a healthy way, it is important to identify terminological and methodological distinctions. In the research, the paradox caused by the presence of incomprehensible verses in the Qur'ân, which was revealed to be understood and is a clear statement, for those who defend the existence of verses whose meaning cannot be known in the classical paradigm, and for those who argue that the Qur'ân is fully comprehensible, the fact of the presence in the Qur'ân of expressions whose truth cannot be grasped due to human ontological and epistemological limits is determined as problematic. In the research, the hypothesis that the authors' idea of

existence and their acceptance of the attribute of kalām are determinative was taken as a starting point. In the research, the concepts and theories embedded in the discourse analysis method were tried to be identified and described, and the verses whose meaning was unknown in the traditional tafsir paradigm were tried to be interpreted in terms of the declarative nature of the Qur'an. As a result, it has been determined that the divergence of the authors, who have the same conception of theology, in this debate stems from the conceptual framework.

Keywords: Tafsir, Qur'an, Methodology, Ta'wil, Mutashābih.

GİRİŞ

Ulûmü'l-Kur'ân ve tefsir literatüründe muhkem-müteşâbih kavramlarının tanımları ve bu kategorilerin kapsamları, Âl-i İmrân sûresi yedinci âyet bağlamında veya bu âyetle ilişkilendirilerek belirlenmektedir. وما يعلم تأويله إلا الله والراسخون في العلم ifadesinde vâv'ın başlangıç (istînâfiyye) edatı mı atf harfi mi olduğu, başka bir deyişle vakfın nerede yapılacağı "Kur'an'da manası bilinemeyecek âyetler bulunmakta mıdır?" sorusuna mesnet teşkil eder. Vakfın lafzatullah üzerinde yapılacağını söyleyenler, dinin ahkâmı içerisinde aklın hakikatini kavrayamadığı hususlar bulunduğu gibi Kur'an'da da anlamını bilemediğimiz ifadelerin yer alabileceği kabulünden hareket ederler. Vâv'ı atf harfi olarak kabul edenler ise anlaşılmayacak ifadelerle hitapta bulunmanın hikmet sahibi bir hatibe yakışmayacağını, Allah'ın, kullarını bilmedikleri şeylerden sorumlu tut(a)mayacağını; Kur'an'da yer alan her bir ifadenin Allah'ın muradına delalet ettiğini ve kulların faydası için indirildiğini belirtmektedirler. Bu görüşte olanlara göre, Hz. Peygamber'in müteşâbihlerin manasını bilmediğini söylemek mümkün değildir. Peygamberimizin müteşâbin manasını bilmesi; ashabına öğretmesi, müfessirlerin de bu ifadeleri tefsir etmesi anlamına gelmektedir.¹ Ayrıca Âl-i İmrân sûresi yedinci âyette lafzatullah üzerinde vakıf yapıldığında, ilimde derinleşmiş kimselerin meziyetlerinin müteşâbihe iman ettik demekle sınırlı kalacağı, hâlbuki bu âyetlere iman konusunda herkesin eşit bulunduğu, bu mananın âyetin âlimlerin avama üstünlüklerine ve ayrıcalıklarına dair vurgusunu ortadan kaldırdığı söylenmiştir. Vâkıada da ilk dönemlerden itibaren müteşâbih kategorisinde yer alan âyetlerin te'vil edildiği gözlenmiştir. Özellikle mütekellimûnu bu düşünceye sevk eden şey ise müteşâbihin sadece Allah (cc) tarafından bilinebileceği söylendiğinde cahillere Kur'an'a dair bir ta'n kapısının açılacağı ve anlaşılmayan bir kelâmı hitabın yabancı dille hitapla eş değer olduğu; bunun Araplara zenci diliyle hitapta bulunma anlamına geleceği düşüncesidir.²

¹ Bedrüddin Muhammed b. Bahâdır ez-Zerkeşi, *el-Burhân fî 'ulûmi'l-Kur'ân* (Beyrut: Dârü'l-Fikr, 2001), 2/72-73. Bu bağlamda Mucâhid b. Cebr ve Mükâtil b. Süleymân'ın Âl-i İmrân sûresi 7. âyetteki müteşâbihât kelimesine verdikleri anlam için bk. Mehmet Altuntaş, "Mucâhid B. Cebr ve Mukâtil B. Süleymân'ın Tefsirlerinin Kaynak Açısından Değerlendirilmesi" *Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 24/24 (2023), 210-211.

² Ebû'l-Hasen Kâdî'l-Kudât Abdülcebâr b. Ahmed b. Abdilcebâr el-Hemedânî, *Müteşâbihü'l-*

Müteşâbihi anlamı bilinebilen ifadeler/âyetler olarak tanımlayanlar da anlamı bilinemeyen ifadeler/âyetler olarak tanımlayanlar da beyân ve hidayet kaynağı olarak indirilen Kur'an'da müteşâbih kategorisinin bulunmasının hikmetlerine dair çeşitli tespitler yapmaktadırlar. Bu tespitler tarafların söylemlerini temellendiren argümanlar olarak okunabilir. Müteşâbihi anlamı bilinebilen âyetler olarak tanımlayanlar, bu ifadelerin âlimleri Kur'an'ın manalarının inceliklerini ve kapalı hususlarını araştırmaya yönlendirdiğini, bunun ise büyük bir sevaba vesile olduğunu, böylece âlimin cahile olan üstünlüğünün ortaya çıktığını söylerler. Yine Kur'an'da müteşâbih kategorisinin bulunması, farklı mezheplerin görüşlerini temellendirmesine imkân tanır. Bu temellendirmeler, tercihler ve te'viller birçok bilginin edinilmesini, dolayısıyla ilmi ilerlemeyi sağlar. Müteşâbihi anlamı bilinemeyen âyetler olarak tanımlayanlar ise bu ifadelerin imtihan sebebiyle Kur'an'da bulunduğunu, her ne kadar manaları bilinmese de mensuh âyetlerde olduğu gibi bu âyetlerin tilavetiyle ibadet edildiğini, Araplara kendi dilleri ile indirilen bir kelâmda anlamını bilemeyecekleri ifadelerin bulunmasının onların acizyetlerini kanıtladığını belirtirler.³

"Kur'an'da manası bilinemeyen âyetler/ifadeler bulunabilir mi?" sorusu, Âl-i İmrân sûresi yedinci âyet bağlamında tartışıldığında başlangıçta muhkem-müteşâbih ve te'vil kavramlarının detaylı ve çok yönlü bir şekilde analiz edilmesi gerekmektedir. Zira muhkem-müteşâbih kavramları ve bu kategorilerin muhtevaları hususundaki söz konusu ihtilaflar, Kur'an'da ümmetin bilemeyeceği âyetler bulunabilir mi? problematiğini odak noktası haline getirir. Her ne kadar bu sorunun cevabı verilirken kalkış noktası âyetteki vakıf yeri ve kavramların mefhumları gibi görülse de sorunun problematik (mesele) haline getirilmesiyle konunun ele alındığı bağlam alan değiştirmekte; tefsirden kelâma kaymakta, meseleden âyete (ilgili bağlamdan tefsire) yöneldiğimizde ise vakıf yeri ve kavramlarla ilgili tercihleri hitap teorileri belirlemektedir. Bu bağlamda vazedilen teoriye göre müteşâbihin te'vilinin âlimler tarafından da bilinebileceğini ancak vakfın lafzattullah üzerinde yapılması gerektiğini savunmak tutarlı bir hâl alabilmektedir.⁴ Dolayısıyla "Kur'an'da manası bilinemeyen âyetler/ifadeler bulunabilir

Kur'ân, thk. Adnan Zarzur (Kahire: Dârü't-Türâs, 1969) 15; Hüsvrev Mehmed Efendi Molla Hüsvrev, *Mir'atü'l-usûl şerh-i Mirk'ati'l-vüsûl* (Dersaadet: Matbaa-i Şirket-i Sahafiye-i Osmâniye, 1310), 110; Muhyiddin Muhammed b. Süleyman el-Kâfiyeci, *et-Teyşîr fi kavâ'idü 'ilmi't-tefsîr*, thk. Enver Mahmud el-Mürsî (Tanta: Dârü's-Sahâbe li't-Türâs, 2007), 76.

³ Zerkeşi, Burhân, 2/75-76, Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr es-Süyûtî, *el-İtkân fî 'ulûmi'l-Kur'ân*, thk. Şuayb Arnaût (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2008), 443-445.

⁴ İbn Teymiyye'nin te'vil teorisi bu hususa örnek teşkil etmektedir. İbn Teymiyye'ye göre, Âl-i İmrân sûresi yedinci âyette müteşâbihin tefsirinin ve manasının sadece Allah tarafından bilindiği dile getirilmemektedir. Karşıt görüş savunulurken âyette te'vil kelimesinin kullanıldığı gözden kaçırılmaktadır ve aslında müteşâbihin bilinebilirliği ile ilgili tartışmanın mihenk noktası da bu husustur. İbn Teymiyye birçok delilin, ashab ve tabiîn uygulamalarının vakfın lafzattullah'tan sonra olduğunu gösterdiğini ifade eder. Ancak vakıf burada yapıldığında âyetin,

mi?" tartışmalarının arka planı ancak terminolojik ve kuramsal analizlerle deşifre edilebilir.

Araştırmada, klasik paradigmadaki manası bilinemeyecek âyetlerin varlığını savunanlar açısından anlaşılabilen âyetlerin anlaşılabilir için indirilen ve açık bir beyân olan Kur'an'da bulunmasının sebep olduğu paradoks, Kur'an'ın bütünüyle anlaşılır olduğunu savunanlar açısından ise insanın ontolojik ve epistemolojik sınırları sebebiyle kavrayamadığı hakikatlerin Kur'an'da bulunma vakası problematik olarak belirlenmiştir. Muhkem-müteşâbih ve te'vil konuları birçok kaynakta ele alınan veya kendisine dolaylı bir şekilde değinilen konulardır. Bu araştırmada söz konusu kavramlar doğrudan konu edilmemekte spesifik bir problematiğin çerçevesi klasik literatür ile sınırlandırılmakta; tartışmalar meseleyi felsefi temelleriyle ve hitap teorileri ile ilişkilendirerek analiz eden müellifler etrafında ele alınmaktadır. Araştırmada "söz konusu görüşlerin kavramsal düzeydeki farklılıklara ve hitap teorilerindeki ayrışmalara uzandığı" hipotezinden⁵ hareket edilmekte, tartışmaların uzandığı ontolojik öncüllerin görünür kılınmasıyla aynı konuda modern dönemde yapılan tartışmalara akademik-aktüel bir katkı sunmak hedeflenmektedir.

âlimlerin müteşâbihin tefsir ve manasını bilemeyeceğine delalet etmeyeceğini belirtir. bk. Ebü'l-Abbas Takıyyüddin Ahmed b. Abdülhalim İbn Teymiyye, *el-İklîl fi'l-müteşâbih ve te'vil* (İskenderiyye: Dârü'l-İmân, ts.), 12.

⁵ Araştırmamızın konusu, ulümü'l-Kur'an ve tefsir alanlarında muhkem-müteşâbih, müteşâbih-müşkil, te'vil gibi başlıklar altında incelenen meselelerle ilişkili bir konudur. Erken dönemlerden itibaren müteşâbih-te'vil konusuyla alakalı müstakil eserler kaleme alınmış, ulümü'l-Kur'an ve tefsir eserlerinin birçoğunda bu meseleye dair tespitler/değerlendirmeler yapılmıştır. Müteşâbih konusuyla alakalı yapılan akademik çalışmaların bir kısmında konu genel hatlarıyla ve teorik vechesiyle araştırılmış, kimi çalışmalarda ise belirli müelliflerin müteşâbih âyetlere ve te'vile yaklaşımı tespit edilmeye çalışılmıştır. Özellikle belirli âyetler ve müellifler özelinde yapılan çalışmaların sayısı oldukça fazladır. Araştırmamız, müteşâbih-te'vil konusunun kapsamı içerisinde yer almakla birlikte, spesifik olarak Kur'an'da manası bilinemeyen âyetlerin varlığı sorununa odaklanmakta, klasik literatürde meseleyi felsefi boyutlarıyla tartışan tarafların paradigma ve argümanlarını analiz etmektedir. Hakkı Ünsal'ın müteşâbih âyetlerin kategorileri ve bu âyetlerin te'vili hususunda kullanılan din diline dair analizler yaptığı Müteşâbihatın Bilinebilirliği Sorunu (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2005) başlıklı yüksek lisans tezi, Muhammed Coşkun'un kendisinde Kur'an'da Allah'ın zat ve sıfatlarına dair geçen ifadelerin salt bilgi aktaran ifadeler olarak değil, işlevsel boyutlarıyla okunması gerektiğine vurgu yaptığı, İslâm geleneğindeki te'vil nazariyesinin Tanrı hakkında konuşmanın tümel tasavvurlar ve akli ilkeler ışığında konuşma arayışı olduğunu vurguladığı "Tefsir Disiplini Bağlamında Tanrı Hakkında Konuşmanın Kavramsal Çerçevesi: Teşbih, Tenzih, Te'vil ve Müteşâbih" isimli makalesi, Mehmet Kara'nın Âl-i İmrân sûresi 7. âyetteki vakıf meselesi ışığında değerlendirdiği müteşâbihin bilinebilmesi meselesine dair "Müteşâbih Âyetlerin Te'vilinin Bilinip Bilinmemesi İle İlgili Yorumların Oluşmasında Âl-i İmrân Sûresi 7. Âyetteki Vakf Yerinin Rolü" başlıklı makalesi ve Vehbi Cansız'ın müfessirlerin müteşâbihin bilinip bilinemeyeceğine dair görüşlerine pratikte uyup uymadıklarını tahlil ettiği "Müteşâbih Kavramı Çerçevesinde Müfessirlerin Teori-Pratik Tutarlılığı Meselesi" başlıklı makalesi konumuza yakın çalışmalar olsalar da araştırmamızda belirlenen problematik ve hipotez hem kapsam ve muhteva hem de tartışmanın bağlamı, dili ve çıktıları açısından bu ve benzeri çalışmalardan ayrılmaktadır.

1. KUR'AN'IN BÜTÜNÜYLE ANLAŞILIR OLDUĞU İDDİASININ ARKA PLANI

Literatürde Kur'an'da manası bilinmeyen âyetlerin bulunamayacağı görüşü kelâm âlimlerine isnad edilir. Mütetekellimûnu bu görüşe sevk eden temel düşünce, Kur'an'da anlamı bilinmeyen âyetlerin bulunması durumunda vahyin inzâlindeki faidenin ortadan kalkacak olmasıdır.⁶ Bu âlimler, söylemlerini naklî ve aklî bazı delillerle temellendirirler. Kelâmullahı anlamayı ve akletmeyi emreden;⁷ Kitapta hiçbir şeyin eksik bırakılmadığını,⁸ Kur'an'ın hidayet kaynağı, yol gösterici,⁹ delil, şifa, rahmet olduğunu¹⁰ ve apaçık bir Arapçayla¹¹ indirildiğini ifade eden âyetler bu konuda zikredilen naklî delillerin başında gelir. Zira bu düşünceyi paylaşanlara göre, anlaşılma- dığı takdirde Kur'an'ın bu âyetlerde zikredilen vasıfları işlevsiz kalacaktır.¹² Bu bağlamda üzerinde en çok durulan aklî deliller ise Allah'ın kullarına içlerinden hiçbirinin anlayamayacağı ifadelerle hitap etmesinin düşünüle- meyeceği; bunun Arap bir kimseye yabancı dille hitap etmeyle eşdeğer sayı- lacağı, hitaptan kastın karşıdakine bir şey anlatmak olduğu; anlaşılma- yan ifadelerle hitabın abes sayılacağı, Kur'anla muarızlara meydan okunduğu; bilinmeyenle/anlaşılma- yanla tehdidin gerçekleşmeyeceği gibi argüman- larıdır.¹³ Ayrıca, Kur'an'ın bütünüyle anlaşılır olduğu tezi temellendirilirken tefekkür ve tedebbür kavramlarının üzerinde durulur. Nitekim Allah Teâlâ Kur'an'ın, âyetleri tedebbür ve tefekkür edilsin diye indirilmiş bir kitap olduğunu bildirmişti¹⁴ ve bu hususta müteşâbih âyetleri istisna etmemiş- tir. Kur'an'ın ve Hz. Peygamber'in müteşâbihin te'vili hususunda zemmettiği kimseler, fitne ve te'vil arayışıyla müteşâbihin peşinden gidenlerdir. Mü- teşâbihi anlamak ve manasını bilmek için tedebbür edenlerle ilgili hiçbir zem bulunmadığı gibi bu kimseler övgüye de mazhar olmuşlardır.¹⁵

Kur'an'da manası bilinemeyecek âyetlerin bulunamayacağı görüşünün daha çok mütetekellimûn tarafından dile getirilmesi veya kelâm ilminin di- namikleri çerçevesinde şekillenmesi, bu görüşün, vahyin/kelâmın anlaşıl- madığı takdirde işlevsiz kalacağı iddiasına cevap niteliğinde olduğunu ihsas eder. Bunu, konuyu bir problematik olarak ele alan ve anlaşılma- yan âyet-

⁶ bk. Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed er-Râgıb el-İsfahânî, *el-İ'tikâdât* (Beyrut: el-Müessesetü'l- Eşrâf, 1988), 188.

⁷ en-Nisâ 4/82; Muhammed 47/24.

⁸ el-En'âm 6/38.

⁹ el-Bakara 2/2.

¹⁰ Yûnus 10/58.

¹¹ eş-Şuarâ 26/193.

¹² Muhammed b. Ömer b. el-Huseyn Fahreddîn er-Râzi, *Esâsü't-takdîs*, thk. Ahmed Hicâzî (Kahire: Mektebetü'l-Külliyeti'l-Ezheriyye, 1986), 224-226.

¹³ Râzi, *Esâsü't-takdîs*, 227.

¹⁴ en-Nisâ 4/82; Sâd 38/29.

¹⁵ İbn Teymiyye, *İklîl*, 12.

ler-anlaşılması gereken Kur'an paradoksunu çözümleyen âlimlerin ifadelerinde doğrudan veya örtük bir şekilde görmek mümkündür. Müteşâbihlerin sadece Allah (cc) tarafından bilinebileceği görüşüne katılmadığını belirten İbn Kuteybe'nin (ö. 276/889) sözleri bu hususa örneklik teşkil eder. İbn Kuteybe'nin ifade ettiği üzere Allah, indirdiği her bir âyeti/ifadeyi kullarına bununla bir maslahat temin etmek ve bu ifadelerle kastettiği manaya delalet etmek için indirmiştir. İbn Kuteybe'nin bu tespiti arka planında eserinin yazım amacıyla örtüşen düşünceleri saklı tutar. O'na göre müteşâbihin sadece Allah tarafından bilineceği söylendiğinde Kur'an'da kusur arayanların eline koz verilmiş olur.¹⁶ İbn Kuteybe, söylemini pekiştirirken Hz. Peygamber'in müteşâbihin te'vilini bildiğine dair mutlak bir kabulden hareket eder. Âl-i İmrân sûresi yedinci âyette lafzatullah üzerinde vakıf yapıldığında ortaya çıkan "Müteşâbihin te'vilini sadece Allah bilir." anlamına rağmen Hz. Peygamber'in müteşâbihi bildiğini söyleyebiliyorsak, ashabın önde gelenlerinin de bu âyetlerin anlamını bilebileceğini düşünebiliriz. Ayrıca, hiçbir müfessirin -hurûf-i mukataa da dâhil- herhangi bir âyeti müteşâbihtir, anlamı bilinemez gerekçesiyle tefsir etmekten geri durduğu görülmüştür.¹⁷

Ebûbekir el-Bâkîllânî'nin (ö. 403/1013), Kur'an'ın her şeyin bilgisini ihtiva etmesi ve beyân olması ile içerisinde müteşâbih âyetlerin bulunması paradoksunu, kelâmullahta çelişkinin olamayacağını izah ederken ele alması da aynı bağlama işaret etmektedir. Bâkîllânî müteşâbihi zahirinde iştibâh bulunan, birçok farklı te'vile açık olan; bu sebeple kendisinden kastedilen manayı tespit edebilmek için araştırmaya, teemmüle, başka bir zahiri delile, akla vs. ihtiyaç duyulan ifadeler olarak tanımlamaktadır. Dolayısıyla ona göre müteşâbih, manasını Allah (cc) ile birlikte ilimde söz sahibi olanların da bildiği ifadelerdir. Zira Allah'ın (cc) Arapça olarak indirdiği Kur'an'da te'vili bilenemeyecek ve Arapların manasını anlayamayacağı âyetlere yer vermesi düşünülemez. Dilcilerden ve müfessirlerden "Bunun te'vili bilinemez." şeklinde aktarılan her ifadeyle alakalı Allah'ın muradını tespite imkân tanıyan deliller bulunmaktadır. Âlimlerin te'vilini bilebileceği bu âyetler, garîb ve müşkil lafızların bilgisine sahip olmayan, söz konusu delillere ve sahih nazara ulaşamayan, itikâdî problemlerinden dolayı cehalet ve şüphe içerisinde bulunan kimseler için müteşâbihtir.¹⁸ Bâkîllânî, bu tespitleriyle müteşâbihi farklı sebeplere binaen anlaşılma güçlüklerine sahip âyetler grubu olarak belirlemekte, bununla birlikte Kur'an'ın Araplara kendi dilleri ve hitap formlarıyla indiğini, dolayısıyla Arapça olan Kur'an'da manası bilinemeyecek âyetler bulunmadığını, bu kategorideki ifadelerin bazı kimseler

¹⁶ Dikkat edilirse bu yaklaşım tefsir değil, daha çok kelâm perspektifini yansıtmaktadır.

¹⁷ Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim İbn Kuteybe, *Te'vilü müşkili'l-Kur'an* (Beyrut: el-Mektebetü'l-İlmiyye, ts.), 98-100.

¹⁸ Ebûbekir b. Tayyib el-Bâkîllânî, *el-İntisâr li'l-Kur'an*, thk. Muhammed İsmâ el-Kudâ (Beyrut: Dâru İbn Hazm, 2001), 776-778.

için teşâbüh içerdiğini ancak âlimlerin dil, nakil ve akıl gibi delillerle müteşâbihî te'vil edebileceğini savunmaktadır. İlginç olan, Kur'an'da manası bilenemeyecek âyetler bulunabilir mi? sorusuna gayr-i İslâmî unsurların itirazlarını ortadan kaldıracak şekilde cevap veren Bâkılânî'nin, anlamını sadece Allah'ın (cc) bildiği âyetlerin bulunduğu görüşünün de Kur'an'ın apaçık Arapça bir kelâm olmasıyla çelişmediğini temellendirmesidir. Bâkılânî'ye göre müteşâbihin te'vilini sadece Allah'ın (cc) bildiğini söylediğimizde de bu, Kur'an'ın beyân olmasıyla ve kendisinde hiçbir şeyin eksik bırakılmamasıyla çelişmez. Çünkü Kur'an'ın beyân, hidayet kaynağı ve apaçık olduğunu dile getiren âyetlerde bahsedilen hususlar, kulların bilmekle, amel etmekle ve gereklerini yerine getirmekle sorumlu tutuldukları şeylerdir. Başka bir ifadeyle bu âyetlerin anlamı mukayyedir. Yoksa bu âyetlerle, Kur'an'ın kelâm-ı ilâhînin sınırsız anlamlarına tafsîlî bir beyân olduğu kastedilmemiştir.¹⁹

Kur'an'da çelişkinin bulunmadığını ve anlaşılmayan âyetlerin yer almadığını ispat misyonuyla şekillenen bu görüşün hedef kitlesi ve bu kitlenin kabulleri problematiğin analizi açısından önem arz eder. Zira konu gayr-i İslâmî unsurların iddialarını çürütme amacıyla tartışıldığında anlamı bilenemeyen âyetler/ifadeler kategorisiyle kastedilen şeylerin ne olduğunu da bu bağlam belirler. Bunun yanında söz konusu görüşün hitap-kelâm teorileri ile ilişkilendirilmesi terminolojik birtakım analizleri de gerekli kılar. Bu görüşü savunan âlimlerden birisi olan Nevevî'nin (ö. 676/1277) ifadeleri bizleri anlamı bilinmeyen âyetler kategorisiyle neyin kastedildiğine odaklar. Nevevî, muhkem-müteşâbih tasniflerini ve Âl-i İmrân sûresi yedinci âyetteki vakıf meselesini incelediği satırlarda Allah'ın, manasını kimsenin bilmediği lafızlarla hitap etmesinin uzak olduğunu belirtir. Konuyla ilgili değerlendirmelerini sınırlı tutan Nevevî'nin, aktardığımız tespitinin hemen ardından Allah'ın bir mana ifade etmeyen lafızlarla tekellüm etmesinin imkânsız oluşu üzerinde bir ittifaktan bahsetmesi dikkat çekicidir. Zira Nevevî'nin üzerinde ittifak olduğunu söylediği husus, Kur'an'da mühmel ifadelerin bulunmasının imkânsızlığıdır.²⁰ Nevevî'nin Kur'an'da mühmel ifadelerin bulunmamasını neredeyse mutlak müteşâbihlerin bulunmadığı söylemini desteklemek için kullandığı göz önünde bulundurulursa "hiçbir kimsenin manasını bilmediği âyetler" grubunu delaleti olmayan bir kategori şeklinde düşündüğü söylenebilir.

Ne var ki, Kâdî Abdülcebâr (ö. 415/1025) ve İbn Teymiyye (ö. 622/1225) gibi konuyu kelâm-hitap-delalet teorileriyle ilişkilendiren müellifler bu görüşe teorik bir çerçeve kazandırırılar. Kâdî Abdülcebâr'ın, Mü-

¹⁹ Bâkılânî, *İntisâr*, 775.

²⁰ Ebû Zekerriyya Muhyiddin Yahya b. Şeref en-Nevevî, *Şerhu Sahîh-i Müslim*, (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsî'l-Arabî, 1392), 18/218.

teşâbihü'l-Kur'ân isimli eserinde akıl ve aslah ilkeleri üzerine kurguladığı delalet teorisine yöneltilebilecek itirazlara cevap verirken ele aldığı konulardan birisi de müteşâbihin delaleti meselesidir. Kâdî Abdülcebâr karşıt söyleme ait farazî bir itirazı dillendirdiği satırlarda müteşâbihin te'vilinin sadece Allah tarafından bilindiğine ve müteşâbih âyetlerin indirilme sebebinin onlara iman olduğuna dair genel bir kabulün bulunduğundan bahseder. Bu tespitlerden sonra onun karşıt tarafa ait bu söylemi kendi iddialarını haklı çıkaracak bir noktaya evirdiği hissedilir. Zira bu söyleme göre müteşâbihin muhkemden ayrıldığı iki husus vardır: Birincisi, müteşâbihten kastedilen anlamın muhkemden kastedilen anlam gibi tespit edilir olmaması, ikincisi ise müteşâbihin muhkem gibi bir delalet taşımasıdır. Hatta hurûf-i mukataanın bir mana karşılığında vazedilmediğini düşündüğümüzde müteşâbihin hiçbir surette dâl olarak muradı için olmadığı söylenebilir. Bu noktada Kâdî Abdülcebâr karşıt tarafın dilinden kendisine iki seçenek sunar: Çoğunluğa ait bu kabulü kendi delilleriyle çürütmek yahut müteşâbihin muradının sadece Allah tarafından bilinebileceğini söyleyerek -haşa Allah'ın bu âyetleri indirmekle abesle iştigal ettiğini kabul etmek...²¹

Kâdî Abdülcebâr bu iddiaya cevap verirken, kendi ilkelerinin belirlediği bir hitap teorisini betimler: Allah'ın amaçsız/faydasız bir şekilde hitap etmesi mümkün değildir. Bu amaç ise kullara dönük olmalıdır. Dolayısıyla Allah diğer fiillerini kulların maslahatlarına uygun şekilde ortaya çıkardığı gibi hitabıyla da kullarına fayda sağlamayı amaçlar. Hitabın faydası hitabın kendi cinsiyel veya sıfatlarıyla gerçekleşmez. Daha açık bir ifadeyle hitapla sağlanan fayda manaya dönük olmalıdır. Bundan dolayı amacı muhatabına bir şey anlatmak olan kimsenin yabancı bir dille konuşması düşünülemez. Allah'ın hitabıyla amacı, kullarına fayda sağlamak olduğundan kelâmının hepsinde kendisiyle muradın tespitine imkân tanıyan bir delaletin bulunması gereklidir. Üstelik Kur'an'ın bir kısmında kulların manasını bilemeyecekleri âyetlerin bulunduğunu söylesek aynı durumun Kur'an'ın diğer âyetleri için de geçerli olabileceği iddia edilebilir. Bu ise Allah'ın hitabındaki hiçbir ifadeye güvenememizi, Allah'ın bu şekilde abesle iştigal etmiş ve Araplara yabancı bir dille seslenmiş olmasını gerektirir. Bütün bu varsayımların yanlışlığı ise ortadadır.²²

Kur'an'ın bütünüyle anlaşılır olduğunu iddia eden önemli isimlerden birisi olan İbn Teymiyye, birçok âyetin muhkem-müteşâbih ayrımı yapmaksızın Kur'an'ı anlamayı emrettiğini, sahabenin ve tabiînin de bu amaçla Kur'an'ı başından sonuna kadar tefsir ettiklerini söylemektedir. İbn Teymiyye, bu iddiayı temellendirirken te'vil ile âyetin manasını anlamayı birbirinden ayırmaktadır. Ona göre çokanlamlı bir kelime olan te'vil, Âl-i İmrân

²¹ Kâdî Abdülcebâr, *Müteşâbihü'l-Kur'ân*, 13.

²² Kâdî Abdülcebâr, *Müteşâbihü'l-Kur'ân*, 13-14.

sûresi yedinci âyette, kendisinden bahsedilen olgunun dış dünyada varlık kazanması anlamında kullanılmaktadır. Örneğin “Güneş doğdu” cümlesinin te’vili, bütün ortam bilgileri, şartları ve sıfatlarıyla güneşin doğma hadisesidir. Bu olayın dış dünyadaki hakikatine sadece dil ile ulaşamaz. Dil, temsil, teşbih ve ortak olguları kullanmak suretiyle bu hakikati mümkün olduğu kadar tasvir görevini üstlenir.²³ İbn Teymiyye, Kur’an’da haber verilen kıyamet, dâbbetü’l-arz, Ye’cuc-Me’cuc gibi kıyâmetin şartları, âhirette karşılaşılabilecek durumlar, cennet-cehennem, nimet ve azap çeşitlerinin hakikat, vakit ve hallerini ancak Allah’ın bilebileceğini ifade eder. Yine bizim cennet nimetlerini hakikatleri itibariyle idrak edemediğimizi, bu nimetler ile dünyadaki benzerleri arasındaki ortak olgulardan ve sıfatlardan hareketle bazı bilgilere ulaşabildiğimizi ancak bu bilginin kuşatıcı bir hakikat bilgisi olmadığını vurgular. Bu hakikatler, Kur’an’da dile getirilen mezkûr hususların te’villeridir.²⁴

İbn Teymiyye’nin ilâhî sıfatların te’vili hususundaki perspektifine zemin hazırlarken yaptığı te’vil-tefsir ayrımı teorisinin odak noktasını teşkil etmektedir. İbn Teymiyye’ye göre, haberin bilgisini kuşatmak, onun manalarını tam anlamıyla bilmek, habere konu olan olgunun te’vilinin gelmesi ise onun bizatihi vuku bulmasıdır. Haberi bilmek ile habere konu olan şeyi bilmek birbirinden farklıdır. Haberi bilmek Kur’an’ın tefsirini bilmeye, haber verilen olguyu bilmek ise Kur’an’da haber verilen hususların te’vilini (yani dış dünyadaki gerçekliğini) bilmeye denk düşer. İbn Teymiyye dil-gerceklik ilişkisini delalet teorisi ile ilişkilendirerek açıklar. Ona göre, haberin manasının zihnî bir bilgi formu vardır. Bu mananın hâriçte sabit bir hakikati de bulunmaktadır. Dil başlangıçta zihindeki manaya delalet eder. Bu mana ise o dış dünyadaki hakikate delalet ederek haber ile bu haberde bahsedilen şeyin hakikati arasında ortaç olur. Te’vil, dış dünyadaki gerçeklik iken tefsir bilgisi, zihnî bilgidir. Kur’ân’ın -te’vili bilinmese de- muhkem-müteşâbih bütün âyetlerinin tefekkür ve tedebbür amacıyla, anlaşılacak ve bilinmek için indirilmiş olması bu zihnî bilgi formuyla alakalıdır.²⁵ İbn Teymiyye’nin bu şekilde nasslarda Allah’a isnad edilen sıfatların, fiillerin ve organların tefsiri hususundaki görüşlerine teorik bir çerçeve çizdiği görülür. Zira İbn Teymiyye’nin te’vil-mana ayrımı esasında İmam Mâlik’ten (ö. 179/795) rivayet edilen ve selefin ilâhî sıfatların tefsirine yaklaşımını belirleyen *معلوم والكيف مجهول والإيمان به واجب والسؤال عنه بدعة* mottosunu temellendirmektedir. Bu yaklaşıma göre, müfred veya mürekkeb müteşâbih ifadenin lafzî delâleti zihnî düzeyde bilinir (معلوم). Medlûlün mahiyetini ve keyfiyetini (hakiki-hâriçteki varlığı) ise ancak Allah bilir (مجهول). İbn Teymiyye’nin, bu

²³ İbn Teymiyye, *İklîl*, 28.

²⁴ İbn Teymiyye, *İklîl*, 16-17.

²⁵ İbn Teymiyye, *İklîl*, 21.

analizleriyle Kur'an'da müphem ifadelerin bulunmadığı kabulü ile Kur'an'da anlamı kuşatılmayacak hakikatlerin/ifadelerin varlığını bir arada makul bir terminolojik çerçevede izah ettiği düşünülebilir. Bu teorik bakış açısı Kur'an'da müteşâbihlerin olduğunu söyleyen -özellikle- tefsir paradigmasının müteşâbih kategorisini nereye konumlandığına dair bir ilgi uyandırır.

2. TARTIŞMANIN TARAFLARINA GÖRE MÜTEŞÂBİH KATEGORİSİNİN TANIMI

Kur'an'ı anlamının imkânı ve keyfiyeti hem Kur'an'da zikredilen hususların mahiyetiyle hem de anlamın dikey-yatay uzanımlarıyla ilişkilidir. Kur'an'da ontolojik ve zamansal farklılık gibi etkenler sebebiyle muhatabın hakikat bilgisine sahip olmadığı bilgiler-varlıklar bulunmaktadır. Başka bir ifadeyle Kur'an'da muhatabın mahiyetini bilmediği ancak isimleri zikredilen hususlar vardır. Geleneksel paradigma açısından anlamın yatay ve dikey uzanımlarını kuşatmak ise mutlak alîm olan Allah'ın ilmine vukufiyeti gerektirmektedir²⁶ ve bu, Allah'ın ilim sıfatını ihâta anlamına gelmektedir. Zira Kur'an dilinden kaynaklanan çokanlamlılıklar bir ifadeyle ilgili birden fazla anlama kapı aralayabilmektedir. Yahut her ne kadar ifade açık olsa da murâdın aidiyeti ve metafizik boyutu anlamada seviyesel bir farklılığı gerektirmektedir. Bu hususlar da pratikte teşâbühe neden olmaktadır.²⁷

Geleneksel tefsir paradigmasında çoğu kez bu tespitlerden sonra Kur'an'ın mahiyet, muhteva ve üslûp özellikleri kelâmullahın anlaşılma gerekliliği açısından yeniden düşünülür. Bu, Kur'an'ı anlamının dinin pratik boyutuyla ilişkilendirilmesi; başka bir deyişle anlamının teklif açısından anlamlandırılması ve teşâbüh olgusunun vahyin indiriliş gayesi çerçevesinde okunması demektir. Bu bağlamda gayeleri ve hikmetleri açısından ibadetler ikiye taksim edilir: Bunlardan birincisi namaz, zekât, oruç gibi aklımızla hikmetlerini kavrayabildiğimiz ibadetlerdir. Örneğin namazın Yaratana bir boyun eğme, zekâtın muhtaçlara iyilik etmek, orucun ise nefsi baskılamak gibi hikmetleri vardır. İkincisi ise Hac menâsiki gibi hikmetini kavrayamadığımız ibadetlerdir. Örneğin şeytan taşlamanın veya Safa ile Merve arasında say'ın hikmetini bilmeyiz. Râzî'nin (ö. 606/1210) aktardığı üzere, Allah'ın hikmetini kavrayamadığımız ibadetleri emretmesinin de güzel olduğu noktasında tahkik ehlinin ittifakı vardır. Birinci gruptaki ibadetleri yerine getirmek, akılla kavranan maslahatlardan dolayı Allah'ın emrine boyun eğme noktasında kemale delalet etmez. Ancak ikinci gruptaki ibadetler akli açıdan temellendirilemediğinden bu ibadetleri yapmak sadece emre itaatten kaynaklanır. Problem bağlamında yapılan bu tespitlerin amacı fiil-

²⁶ Râğıb el-İsfahânî, *İ'tikâdât*, 189.

²⁷ Râğıb el-İsfahânî, *İ'tikâdât*, 189.

lerle ilgili mezkûr ayrımın haberlere taşınmasıdır: Fiillerde olduğu gibi sözlerde de manasını bildiğimiz ve manasını hiçbir surette bilemediğimiz iki kısmın bulunması gayet anlaşılır bir husustur. Allah Teâlâ'nın manasını bilemediğimiz âyetleri indirmesindeki ve okumamızı emretmesindeki sebep onun emirlerine boyun eğmemiz ve ubûdiyet hususunda kemâlin ortaya çıkmasıdır.²⁸

Müteşâbihâtı dinin yaşanması hususunda bilgisine ihtiyaç duyulmayan alan olarak belirleyen Taberî (ö. 310/923), Kur'ân'ı te'vil şekillerini incelerken üç kategoriden bahseder: Bunlardan birincisi, te'viline sadece Hz. Peygamber'in (sav) beyânıyla ulaşılabilecek âyetlerdir. Bu kategori emir, vucûb, nedb, nehiy, hudûd, ferâiz gibi Hz. Peygamber'in beyânı olmadan bilinemecek ifadeleri, yani ahkâm âyetlerini içerir. Bu alanda Hz. Peygamber'in nass statüsündeki beyânı olmadan yahut ümmetin kendisinden yola çıkarak bu hükümleri tespit edebileceği yine Hz. Peygamber'in vazettiği delâletler olmadan kimsenin bir görüş beyân etmesi caiz değildir. İkincisi, kıyametin kopması sûra üflenmesi ve Hz. İsâ'nın inmesi gibi gelecekte vuku bulacak olayların vakitlerine dair bilgiler içeren âyetlerin teşkil ettiği kategoridir. Bu olayların ne zaman gerçekleşeceğini sadece Allah bilir. Bu hadiselerin te'vili, sadece haber verildiği kadarıyla ve şartları etrafında konuşulabilir. Zaten Hz. Peygamber de bu konularda bilgi verirken bizzat vakitleri tayin etmemiş, olayların şartlarından bahsetmiştir. Üçüncü kategoride ise Arap dilini bilen her kimsenin bilgisine sahip olduğu ifadeler yer alır. Cümlelerin anlamını tespitte imkân tanıyan i'râb bilgisi, müşterek olmayan isimlerin müsemmaları ve izafe edildiği varlığın ayırıcı vasfı olan sıfatların mevsufları bu seviyede sahip olunan bilgilerdir.²⁹ Taberî'nin metodolojisinde muhkem, tek manaya gelip başka bir te'vile muhtemel olmadığından sadece dilbilimsel verilerle anlaşılabilen ve birden fazla manaya muhtemel olup murâdın Allah'ın veya Hz. Peygamber'in beyânı ile tespit edilebildiği âyetlerdir. Bu ikinci gruptaki muhkem âyetlerin murâdı âlimler tarafından tespit edilebilecek hüviyettir.³⁰ Müteşâbih alanı ise manası sadece Allah tarafından bilinen; kıyametin kopma anı, güneşin batıdan doğma zamanı, Hz. Peygamber'in ümmetinin dünyada varlığını ne kadar sürdüreceği gibi hususlara

²⁸ Râzî, *Esâsü't-takdîs*, 228.

²⁹ Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerir b. Yezid et-Taberî, *Câmi'u'l-beyân 'an te'vili âyi'l-Kur'ân*, thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türki (Riyad: Dâru Hicr, ts.), 1/68-70. Bu tespitler, Taberî'nin dili bilen herkesin anlayacağı anlamlar derken, çokanlamlılık gibi dilden kaynaklanan anlaşılma güçlüklerini dikkate aldığı ve bu özelliklere sahip olan âyetleri/ifadeleri kategorinin dışında bıraktığı göstermektedir. Örneğin Arapçayı bilen herkes âyetlerde geçen ifsâd ve islâh kelimelerinin manasını anlar. İfsâd, terkedilmesi gerek zararlı hususlarla, islâh ise yapılması gereken faydalı şeylerle ilgili kavramlardır. Her ne kadar Allah'ın ifsâd ve islâh kapsamında tanımladığı manaları bilmese de Arapça bilen herkes bu kavramların bahsedilen manalarına hakimdir. Zira bu kelimelerin anlamları dilbilgisiyle, kavramların içerdiği ahkâm bilgisi Efendimizin beyânıyla elde edilir.

³⁰ Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 5/201.

ilişkindir.³¹ Taberî'ye göre, bir beyân ve hidayet kaynağı olarak inzal edilen Kur'an kendisiyle amel etmek için indirilmiştir. Kur'an'ın hayata yansması ise ancak anlaşılması ile mümkündür. Taberî'nin bu tespitlerinin mutlak olduğu zannedilmemelidir. Zira o anlamı dinin pratik boyutuyla ilişkilendirir ve Kur'an'ın anlaşılma gerekliliğini bilgisine ihtiyaç duyulan hususlar çerçevesinde değerlendirir.³²

Taberî'nin görüşleri bize onun müteşâbihatın bilinmemesini Kur'an'ın anlaşılmasıyla eş değer tutmadığını gösterir. Aslında bu, tefsir/te'vil tasnifinde mutlak müteşâbih kategorisine yer açan genel bir eğilimdir. Müteşâbih kategorisini³³ mutlak ve izâfî olmak üzere ikiye ayıran Şâtıbî'de (ö. 790/1388) bu eğilim netlik kazanır. Şâtıbî'ye göre, mutlak müteşâbihler, Âl-i İmrân sûresi yedinci âyette zikredilen, bilmemiz mümkün olmayan ve muradını tespit için elimizde bir delilin bulunmadığı âyetlerdir. Müctehid, şeriatın asıllarına bakarak kuşatıcı araştırmalar yapsa da bu ifadelerin manasını tespit edecek bir asıl veya maksuduna delalet edecek bir delil bulamaz. Şâtıbî'ye göre bunlar çok değil, azdır. Ayrıca bu grupta yer alan âyetler sadece kendisine iman edilecek manalarla ilgilidir, teklife konu olmaz.³⁴

Mamafih ister dinin yaşanması hususunda kendisine ihtiyaç duyulmayan bilgiler isterse gizlilikte son dereceye ulaşmış, bilinme ümidi kalmamış ifadeler denilsin tefsir terminolojisinde mutlak bir müteşâbih kategorisi üzerinde neredeyse uzlaşmıştır. Esasında bu kabulün temelinde Abdullah İbn Abbas'tan nakledilen dörtlü tefsir tasnifi bulunmaktadır. Bu tasnife göre, tefsir dört vecihtir. 1) Hiç kimsenin bilmediğinde mazur kabul edilemeyeceği anlamlar 2) Arapların Arapçanın anadilleri olması hasebiyle sahip olduğu bilgiler 3) Âlimlerin bildikleri anlamlar 4) Sadece Allah'ın bildiği anlamlar.³⁵ Bu tasnif dikkate alındığında, Âl-i İmrân sûresi yedinci âyetteki müteşâbih kategorisi te'vilinin bilinebilirliği açısından üç başlık altında incelenebilir: 1) Keyfiyyet, zaman ve ahvâl bilgisine sahip olunamadığından hakikatleri tespit edilemeyen varlıklar ve olgular 2) Namaz ve hac gibi birçok ibadette yaptığımız ancak sebebini/manasını bilmediğimiz hareketlere benzer şekilde manasını bilmeden sadece okumakla emrolduğumuz ifadeler³⁶ 3) Muhtemel manaları olup müfessirlerin tefsirinde ihtilaf ettiği;

³¹ Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 5/199.

³² Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 5/199-200.

³³ Şâtıbî bu kategoriye şeriat bağlamında ele alır. Bu kapsam, eserin kurgusu ve müellifin teorisi açısından önem arz eder.

³⁴ Ebû İshâk İbrâhîm b. Mûsâ b. Muhammed el-Lahmî eş-Şâtıbî el-Gırnâtî, *el-Muvâfaqât*, thk. Ebû Ubeyde Al-i Salman (Huber: Dâru İbn Affan, 1997), 3/315.

³⁵ Taberî, *Câmiü'l-beyân*, 1/70.

³⁶ Bu bağlamda literatürde İsrailoğullarının da "hitta" sözünü söylemekle emroldukları hatırlatılmaktadır. Bu ifade, "hitta" kelimesinin manasından mücerret olarak telaffuzu bir itaat göstergesi olduğundan konuya örneklik teşkil etmektedir. Başka bir deyişle bu emir, "hitta"nın telaffuz edilmesiyle, bu suretle Allah'a itaatle gerçekleştirilecektir. Kur'an'da yer alan bazı

Allah'ın kendisinden kastettiği muradın tespiti hususunda kesin kanaat bildirilemeyen âyetler.³⁷ Dolayısıyla -Şâtıbî'nin ve İbn Âşûr'un (1879-1973) altını çizdiği üzere³⁸- müteşâbih kategorisi katmanlı bir alandır ve yukarıdaki tasniflerin 3. maddelerinde yer alan ifadelerle ayrıca eğilmek gerekir. Zira bu ifadelerin delaletleri ile ilgili te'viller yapılabilir de murâd-ı ilâhî'nin tespiti noktasında kesin kanaat bildirilememesi Kur'an'ı anlamının neliğinin tekrar sorgulanmasını gerektirir. Durumun farkında olan Kâfiyeci (ö. 879/1474), yaptığı muhkem-müteşâbih tasnifiyle bir taraftan izâfî müteşâbih kategorilerini taksiminde içine çeker diğer taraftan her iki ana kategoriye (muhkem-müteşâbih) muhteva analiziyle Hanefî usul terminolojisine bağlar. Ona göre ihtimal ve istibâhtan korunmuş, ibaresi açık olan muhkem kategorisinin altında zâhir, nass, müfesser ve muhkem kısımları; ibaresi istibâh barındıran ve muhtemel olan müteşâbih kategorisinin altında ise hafî, müşkil, mücmel ve müteşâbih kategorileri yer alır. Müteşâbih üst kategorisinin altında yer alan "müteşâbih" beyân beklentisi kesilecek şekilde gizlilikte (hafâ) son seviyeye ulaşmış, manasını elde etmek için hiçbir yolun bulunmadığı ifadelerden oluşur.³⁹

Yukarıda betimlemeye çalıştığımız yaklaşım geleneksel tefsir paradigmasının hâkim unsuruna aittir. Bu yaklaşıma göre anlamı bilinmeyen âyetlerin varlığı Kur'an'ın beyân keyfiyetiyle çelişmez. Çünkü kendisiyle ibadet olunan bu âyetler, dinin yaşanması hususunda bilgisine ihtiyaç duyulan ifadeler değildir. Ayrıca Kur'an'da bu âyetlerin yer almasının birçok hikmeti vardır. Kur'an'da te'vili bilinmeyecek âyetlerin bulunamayacağını iddia edenlere göre ise müteşâbih alanı yeterli donanıma sahip olan âlimlerin manasını anlayabileceği âyetlerden müteşekkildir. Aslında bu yaklaşım da Kur'an âyetlerini muhkem-müteşâbih ayrımına tabi tutar; muhkemi tek anlama geldiğinden vs. dilbilimsel saiklerle anlamı tespit edilen, müteşâbihi ise yine belirli sebeplerden dolayı manası kapalı olan âyetler olarak tanımlar. Dolayısıyla bu görüşün müteşâbih kategorisi genel tefsir eğiliminin te'vil edilebilen/izâfî müteşâbihler kategorisine denk düşer. Farklı terminolojik kabullerden hareket etmesi sebebiyle Kur'an'da anlamı bilinmeyecek âyetlerin bulunamayacağını söyleyen birçok âlimin bu noktada genel tefsir eğilimi ile uzlaştırılabileceği görülmektedir. Ne var ki Kur'an'da anlaşılama-

ifadelerin, te'villeri bilinmediği halde tilavetiyle emrolunmamız bu tilavetin/ibadetin de Allah'ın muradı olduğunu gösterir. Dolayısıyla bu ifadelerde elfâzın ibadetteki/tilavetteki varlığı bizi lafzî delaletlerini de kapsayan küllî bir anlam alanına açabilir. Örneğin "hitta" kelimesinin söylenmesi bu kelimenin lafzî delaletini de kapsayan, medlûlün bilfiil görünür olduğu bir itaat göstergesi olarak düşünülebilir.

³⁷ Râgıb el-İsfahânî, *Muqaddimetü Câmî'i't-tefâsîr ma'a tefsîri'l-Fâtîha ve meâlî'i'l-Bakara*, thk. Ahmed Hasan Ferhat (Kuveyt: Dârü'd-Da've, 1984), 87-88.

³⁸ Muhammed b. et-Tâhir b. Muhammed İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr* (Tunus: ed-Dârü't-Tunûsiyye, 1984), 3/158-160.

³⁹ Kâfiyeci, *Teysîr*, 72-73.

yan âyetlerin bulunabileceği kabulünün hitabın işlevi ile çeliştiği, anlam aktarımı gerçekleşmediğinde bu âyetlerin işlevsiz kalacağı ve Allah'ın abesle iştigal etmiş olacağı gibi itirazları dile getiren bazı yaklaşımların anlamı âlimler tarafından belirli şartlar müvacehesinde tespit edilen müteşâbih alanını iddiaları ve delilleri açısından tutarlı bir biçimde açıklamaları zordur. Zira burada söz konusu iddialar temellendirirken iki kabulden hareket edilmektedir: Bunlardan birincisi, kusursuz bir hitabın mahiyet, keyfiyet ve işlev açısından anlam aktarımını zorunlu kılması; ikincisi ise Kur'an'ın inzal amaçlarının onun bütünüyle anlaşılmasını gerektirdiğidir. Aslında bu iki kabulün ilâhî hitapta muhkem-müteşâbih ayrışmasına da engel teşkil ettiği söylenebilir. Nitekim bu hitabın sahibi Allah (cc), muhatabı ise bütün insanlardır. Muhkem-müteşâbih taksimi esas alındığında müteşâbih alanı, hitap teorisi ve Kur'an'ın nüzul sebebi açısından tam anlamıyla gerçekleşmeyen bir hitap ve aktarılamayan bir anlam tanımlamasını gerektirir. Hatta Allah'ın kullarına ancak onlara bir fayda sağlamak amacıyla hitap ettiği öncülüyle meseleye yaklaşan mutezili yaklaşım açısından muhkem kılınmayan her ifade, hitabın gerçekleşme amacıyla çelişmektedir. Kur'an murâd-ı ilâhîyi kullara ulaştırmak için indirilmiş, hidayet, şifa ve rahmet kaynağıdır. Bu açıdan her sözünü muhkem bir biçimde indirmeye kâdir olan Allah'ın, bu hitabın içerisinde müteşâbih ifadelere yer vermesi nasıl izah edilecektir?

Bu sorgulamalardan sonra hitabın bütünüyle muhkem olmamasının, Allah'ın bütün âyetleri muhkem bir şekilde indirebilecekken vahyin bir kısmını müteşâbih kılmasının ve müteşâbih alanı içerisinde zahiri çelişkiler barındıracak ifadelerin bulunmasının sebebi, hikmet tespitlerine evrilir.⁴⁰ Hikmet tespitlerini ise birincil derecedeki kabullerin şekillendirdiği görülmektedir. Dolayısıyla benzer hikmet okumalarının Kur'an'da manası kullar tarafından tespit edilemeyecek âyetlerin bulunabileceğini savunanlar tarafından da yapılması bir o kadar mümkün ve kendi kabulleri açısından tutarlıdır. Örneğin bu soruları Kâdî Abdülcebâr'a yöneltip müteşâbih kategorisinin iddialarıyla çeliştiğini dile getirseniz, size dönüp söyleyeceği ilk şey, aslah teorisini kabul etmeyen bir kimseyle bu konuyu tartışamayacağı, zira konunun Allah'ın sadece kullarına fayda sağlayan şeyleri yapacağına dair

⁴⁰ Kur'an'da te'vili bilenemeyecek âyetlerin bulunmadığını savunanların da kabul ettiği üzere, bilgilerin ve fiillerin edininemeyecek yolları ve şekilleri farklıdır. Bunlardan kimisine zorunlu olarak kimisine ise kesbedilerek; bir kısmına zorlukla diğer kısmına kolaylıkla ulaşılır. Dolayısıyla maslahat bazen edinilen bilginin açık bazen de kapalı olmasını gerektirir. Bu açıdan muhkem kategorisindeki her bilgi dahi aynı seviyede açık değildir. Kur'an'da muhkem-kategorisinin yanında müteşâbih alanının bulunması, âyetler üzerinde tefekkür etmek, taklid yerine delillere dayanarak bilmek, zahiri çelişkileri giderirken aklî ve naklî çıkarımlarda bulunmak, dolayısıyla meseleleri derinlemesine incelemek, yetersiz kaldığı durumlarda âlimlerin bilgisine başvurmak, müteşâbihin manasını elde etmek için gösterilen çabanın daha fazla sevabı gerektirmesi, her ekolün kendi görüşlerini temellendirmek için âyetlerin detaylarıyla ilgili analizlerini ve nazarlarını genişletmesi gibi hikmetleri muhtevidir. Kâdî Abdülcebâr, *Müteşâbihü'l-Kur'an*, 23-30.

temel kabulden sonra konuşulabileceği olacaktır.⁴¹ Bu kabulden sonra Allah'ın her fiilinin (kelâmın da bir fiil olduğu tezinden hareketle) doğru, hikmete mebni ve kulların faydasına uygun olduğu söylenecek, dolayısıyla Kur'an'da müteşâbih kategorisinin bulunmasının da zorunlu olarak kulların menfaatini temin ettiği belirtilecek, bizim hikmetleri kavrayamamızın bu hakikati ortadan kaldırmadığı tespit edilecektir.⁴² Yine Kādî Abdülcebbâr'a peki öyleyse "muhababına bir mana aktarmak isteyen her kimsenin kelâmı da bu hikmetlere sahip olmalı, dolayısıyla müteşâbih/zor anlaşılan ifadeler barındırmalı değil mi?" deseniz, aynı asıla işaret edecek, müteşâbih ifâdelelerin Allah'ın kelâmında hikmetli olmasının "Allah kulları için en faydalı olanı yapar" ilkesinden kaynaklandığını belirtecektir.⁴³

Kur'an'da manası bilinmeyecek âyetlerin bulunmadığını savunanlar açısından müteşâbih kategorisinin pratikteki karşılığının teoriyle uzlaşısı da güç bir hal almaktadır. Meseleyi kelâm ve hitap teorileri ile ilişkilendiren Kādî Abdülcebbâr'ın bu konuda dikkat çekici bir örneklem olduğu söylenebilir. Kādî Abdülcebbâr Allah'ın müteşâbih ifadelerden muradının kullar tarafından bilinebileceğini, ancak muhkem ile müteşâbihin açıklık-kapalılık açısından farklı olduğunu belirttikten sonra bu âyetlerden muradın nasıl tespit edileceğine de değinir. Kādî Abdülcebbâr'a göre Kur'an elfâzının delaletinin bilinebilmesi için öncelikle, kişinin Allah'ın sıfatlarını bilmesi, O'nun hiçbir şekilde kabîh olanı yapmayacağını, hitabında kullarının maslahatını gözettiğini (dolayısıyla onlara muradını anlaşılır kılmayı) anlaması gerekir. Bunlar idrak edildiğinde Kur'an'ın hüccet olduğu, onda yalan bulunamayacağı ve her âyetle Allah'ın muradına ulaşılabilceği ortaya çıkar. Ne var ki muhkem ilk duyulduğunda anlaşılan, dilbilimsel olarak zâhir anlamına hamledilen ifadelerdir. Müteşâbih ise anlaşılabilmesi için daha fazla nazara, aklî gerekçelere ve çeşitli karinelere ihtiyaç duyulan âyetler grubudur.⁴⁴

Kādî Abdülcebbâr muhkem-müteşâbih âyetlerin murada delalet vecihlerini belirlerken sözle (kelâm) ilgili çeşitli taksimler yapar. Ona göre sözün delalet yönleri ile ilgili iki husustan bahsedilmelidir. Bunlardan birincisi hitap ve hitabın konusuyla, diğeri ise hitabın kendisine delalet ettiği aklî ve sem'î hükümlerle alakalıdır. Hitap, 1) Muradı tek başına ifade eden, delalet konusunda başka bir karineye ihtiyaç duymayan ve 2) Gerektirdiği manaya delalet hususunda başka bir delile ihtiyaç duyan olmak üzere ikiye ayrılır.

⁴¹ Kādî Abdülcebbâr eserinde karşı tarafa geçip bahsettiğimiz soruları sormakta ve bu cevabı vermektedir.

⁴² Kādî Abdülcebbâr, *Müteşâbihü'l-Kur'an*, 21-22.

⁴³ Kādî Abdülcebbâr, *Müteşâbihü'l-Kur'an*, 27. Ehl-i sünnet her ne kadar hikmet çerçevesinin dışına çıkmasa da Allah'ın kullar için aslah olmayanı imtihan vesilesiyle murâd edebileceğini düşünmektedir. bk. Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd Semerkandî Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'an*, thk. Fatma Y. Haymî (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2004), 2/305-306.

⁴⁴ Kādî Abdülcebbâr, *Müteşâbihü'l-Kur'an*, 30-32.

Sonra bu ikinci kısım da kendi içerisinde ikiye ayrılır: a) Birincisi kendisinden kastedilen mananın, lafızlar ve lafız dışındaki delaletlerin birlikteliği ile tespit edildiği ifadeler, b) ikincisi ise kendisinden kastedilen mananın sadece hitap dışındaki delille anlaşıldığı ifadelerdir. Kādî Abdülcebâr bu son kısımda yer alan ifadeleri, tekid ve lutf olarak isimlendirir.⁴⁵ Kendi başına anlaşılamayıp başka bir delile ihtiyaç duyulan ifadelerin mücmel, müteşâbih, mecaz gibi farklı kavramlarla ifade edildiğine dikkat çeken Kādî Abdülcebâr, fukahânın ve âlimlerin asıl ihtilaf ettiği alanın bu kısım olduğunu söyler.

Kādî Abdülcebâr başka bir cihetten (hitabın kendisine delalet ettiği akli ve naklî deliller) hitabın yine ikiye ayrıldığını söyler: 1) Birinci kısım - hitap olmadığına- aklen bilinmeyecek manalara delalet eden, 2) diğeri ise hitabın olmadığı düşünülürken aklen bilinebilecek manalara delalet eden ifadelerdir. Bu ikinci kısım da ikiye ayrılır: a) Birincisi, hitap olmadığına akılla bilinebilecek, bununla birlikte hitapla da anlaşılabilir manalar, b) ikincisi ise sadece akılla bilinebilecek manalardır. Kādî Abdülcebâr bunlardan birincisinin yani sadece hitapla bilinebilecek olanların, namaz, namazın şartları, vakitleri gibi şer'î hükümler olduğunu söyler. İkinci kısmın birinci maddesi Allah'ın görülemeyeceği gibi aklen ve naklen bilinebilecek hususlardan müteşekkildir. İkinci kısmın ikinci maddesi ise Allah'ın vahdaniyeti ve adaleti gibi öncelikli olarak bilinmesi gereken hususlara dairdir. Çünkü ancak bunlar bilindiğine Allah'ın hitabının hak olduğu anlaşılır. Allah'ın kelâmının hak olduğu anlaşılardan Kur'ân'da Allah'ın vahdaniyetine ve adaletine delalet eden âyetlerin doğruluğu bilinemez.⁴⁶ Kādî Abdülcebâr'ın bu tasniflerinde yer alan muradın tek başına kendisinden tespit edilemediği ve sadece akli deliller eşliğinde anlaşılan ifadeler kategorisi delalet teorisi açısından sorun teşkil eder. Ancak o bu grupta yer alan âyetlerin delaletlerinin olmadığını değil, bu delaletlerin Allah'ın zatı ve sıfatları bilindiğinde anlaşılacağını söyler. Dolayısıyla ona göre bu âyetler Allah'ın sıfatlarına dair marifetten bağımsız olarak düşünülürken insanı aklın delaletine yönlendiren ve bu delaleti tekit eden bir fonksiyon üstlenir.⁴⁷ Bu birbirine eklenen öncüllerin ve tanımlamaların/tasniflerin bizi çektiği yer mutezilenin esaslarıdır. Söz konusu hitap nazariyesinin de bu esaslar gereğince teorize edildiği açıktır.

Tartışmanın her iki kutbunda yer alan âlimlerin de terminolojilerinde müteşâbih kategorisini tanımladıkları, muhkem-müteşâbih tasnifinde Kur'an âyetlerini anlaşılabilirlikleri cihetinden taksim ettikleri görülmüştür. Aslah teorisi üzerine bina edilmiş hitap yaklaşımının anlaşılabilen mü-

⁴⁵ Kādî Abdülcebâr, *Müteşâbihü'l-Kur'ân*, 33-34.

⁴⁶ Kādî Abdülcebâr, *Müteşâbihü'l-Kur'ân*, 32-36.

⁴⁷ Kādî Abdülcebâr, *Müteşâbihü'l-Kur'ân*, 36.

teşâbih tanımı, teorinin çıkış noktasındaki öncüller/iddialar sebebiyle eleştirilebilecek mahiyettedir. Anlamı bilinmeyen âyetlerin varlığını kabul eden yaklaşım ise lafız mana ilişkisinin delalet yönünü izah etmek durumundadır. Vaki bu aşamada bizi manası bilinmeyecek âyetlerin varlığını savunanların Kur'an'ın beyân keyfiyeti ve hitap şekliyle alakalı zihin arka planlarına yönlendirir.

3. KUR'AN'IN BEYÂN KEYFİYETİ AÇISINDAN LAFIZ/NAZIM-MANA İLİŞKİSİNİN BOYUTLARI

Geleneksel tefsir paradigması açısından öncelikle, mühmel ile müteşâbihin birbirinden ayırt edilmesi gerekmektedir. Allah'ın (cc) kullarına mühmel lafızlarla hitap etmesi veya beyân edilmeksizin ifadenin zahirinden, aksini kastetmesi düşünülemez.⁴⁸ Bu kabulün tespitinden sonra Kur'an'da anlamı bilinmeyen âyetler var mıdır? tartışmaları izlenirken yapılan kavramsal analizler, tartışmanın farklı taraflarında yer alan bazı müelliflerin birbirlerinden çok da ayrıışmadıklarını gösterir. İki karşıt söylemi dile getiren Taberî ve İbn Teymiyye'nin ifadeleri bu tespiti haklı çıkarmak niteliktedir.

Taberî, teşâbüh olgusunu ele alırken Kur'an'da te'vilini sadece Allah'ın bildiği manalar grubuna temellendirmekte, ancak bu bağlamda sunduğu argümanlar Kur'an'da anlamı bilinmeyen âyetlerin bulunamayacağını savunanların delilleri ile kısmen örtüşmektedir. Taberî'nin ifadeleri analiz edildiğinde ise bu yaklaşımın oldukça dikkat çekici bir kategorik belirlemeyi yapılandığı görülür. Taberî'ye göre Allah Teâla Kur'an'ı Hz. Peygamber'e ve ümmetine beyân ve hidayet olarak indirmiştir. Kur'an'da insanların kendisine ihtiyaç duymadıkları bir ifadenin bulunması düşünülemez. Dolayısıyla Kur'an'da bulunan âyetlere insanların ihtiyaç duyduğunu, ancak bunların te'vilinin bilinmeyeceğini iddia etmek mümkün değildir. Bu tespitlere bakıldığında, Taberî'nin Kur'an'ın bütünüyle/mutlak bir biçimde anlaşılır bir kelâm olduğunu düşündüğü öngörülür. Ancak o, âyetlerin manalarını tek boyutlu değerlendirmez. Âyetlerin manalarından bir kısmı kulların kendisine ihtiyaç duydukları anlamlarken bazıları ise ihtiyaç duymadıkları anlamlar olabilir. Örneğin kıyamet âlametleri gerçekleştiğinde iman etmeyen kimselerin çaresiz kalacaklarından bahseden En'âm sûresi 158. âyet⁴⁹ bağlamında Efendimiz ümmetine bu âlametin güneşin batıdan doğması olduğunu bildirmiştir. Taberî'ye göre, biz kullar açısından burada ken-

⁴⁸ Şemsüddin Ebü's-Senâ Mahmud b. Ebi'l-Kâsım el-İsfahânî, *el-Mukaddimât*, thk. Muhammed Abdurrahîm (İmârât: Câizetü't-Dubay ed-Devliyye li'l-Kur'âni'l-Kerîm, 2019), 146.

⁴⁹ "(İnanmak için) ille de kendilerine meleklerin gelmesini veya rabbinin gelmesini ya da rabbinden bazı işaretlerin gelmesini mi bekliyorlar? Daha önce iman etmemiş yahut inancı kendisine iyilik kazandırmamış kimseye, rabbinden bazı işaretler geldiği gün iman etmesi fayda sağlamaz. De ki: "Bekleyin! Şüphesiz biz de beklemekteyiz."

disine ihtiyaç duyulan bilgi, bizzat bu olayın gerçekleşeceği tarih değil, tövbenin ne zaman fayda vereceğidir. Çünkü bu olayın gerçekleşeceği zaman, din veya dünya hususunda bizim ihtiyaç duyduğumuz bir bilgi değildir.⁵⁰ Ayrıca Taberî, birçok âyetin, Kur'an'ı tedebbür, tefekkür ve anlamayı emrettiğine dikkat çekerek, bunun ancak âyetlerin anlaşılmasıyla gerçekleşeceğini belirtir. Zira bilmediğimiz bir dille, anlayamadığımız bir şekilde ifade edilmiş sözleri tefekkür-tedebbür imkânı yoktur. Taberî'nin tefsir yapmanın meşruiyetini temellendirirken yaptığı bu tespitler, manasını sadece Allah'ın bildiği manaları istisna tutar.⁵¹

Kur'an'ın bütünüyle anlaşılır olması gerektiğini söyleyenlerin büyük bir kısmı ise anlama hakikat bilgisini kastetmezler. Bu müelliflerden birisi olan İbn Teymiyye, te'vilin müteşâbihin manasının anlaşılması olmadığını altını çizer. Zira te'vil sözde kendisinden bahsedilen hususun hakikat bilgisidir.⁵² Üstelik İbn Teymiyye müteşâbih alanını, ontolojik farklılıkla ilgili gaybî alana hasretmez, muhtemel anlamlara gelen izâfî müteşâbihleri de kapsayacak şekilde kullanır. Örneğin Zâriyât sûresinin hemen başındaki âyetlerde zikredilen ez-zâriyât, el-hâmilât, el-câriyât, el-mukassimât kelimeleri mevsufları bulunmayan sıfatlardır. Dolayısıyla bu kelimeler, rüzgârlar, bulutlar, yıldızlar, melekler ve bunun dışındaki anlamlara muhtemeldir.⁵³ Bu kelimelerin anlamları tefsir alanına girerken, âyetlerin sadece Allah'ın bildiği te'vili; rüzgârların bizzat kendileri, hızları, etkileri, esme zamanları; yine bulutların mahiyeti, taşıdıkları yağmurlar, bu yağmurların yeryüzüne inme zamanlarıdır (diğer manalar için de aynı hususlar geçerlidir).⁵⁴

Bu durumda Kur'an'ın beyân vasfının mutlak müteşâbihte veya sadece Allah'ın bildiği hakikat bilgisinde gerçekleşme keyfiyeti odak noktası haline gelir. Baskın kanaati temsil eden isimlerden birisi olan Kâfiyeci meseleyi Kur'an'ın bütünüyle hidayet olması ile bu âyetlerin manasının bilinmemesi arasındaki paradoks bağlamında analiz eder ve tespitlerini farazi bir soruya cevap sadedinde yapar. "Kur'an'ın bütünüyle hâdi olması noktasında şüphe yoktur. Peki, müteşâbih âyetlerin manasının bilinmeyeceğini söyleyenlere göre bu âyetlerin insanlar için beyân ve hidayet olduğu düşünülebilir mi?" Kâfiyeci'nin bu soruya cevabı müspettir. Kur'an'ın hepsi hem nazmıyla hem de manasıyla hâdidir. Müteşâbih de aynı şekilde hem nazmıyla hem de manasıyla hâdidir. Çünkü Allah'ın bu âyetlerden kastettiği manaya iman etmek vaciptir. Âl-i İmrân sûresi yedinci âyet buna delil teşkil eder.⁵⁵ Kâfiyeci bu

⁵⁰ Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 5/200.

⁵¹ Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 1/77-78.

⁵² İbn Teymiyye, *İklîl*, 15.

⁵³ İlgili bazı kelimelerin manaları için bk. Şuayip Karataş, *Kur'ân'ın Konusu Olarak Melekler* (İstanbul: İFAV Yayınları, 2023), 85-105.

⁵⁴ İbn Teymiyye, *İklîl*, 51.

⁵⁵ Burada delilden kasıt *رَبَّنَا آمَنَّا بِكَ كُلِّ مَن عِنْدَ رَبِّنَا* ifadesidir.

durumda müteşâbihin de muhkem gibi kendisinden kastedilen mananın (murâd) hak olduğuna delalet ettiğini belirtir ve konuyu bir örnekle açar: Her vacip olan fiili yapma kararlılığı (azm) imanla birlikte sabit olan hükümlerdendir. Fakat bu, imanın zorunlu kıldığı bütün fiillerle alakalı genel ve mücmel bir kararlılık iken, müşahhas bir fiilin tasavvurunda tafsili bir kararlılık halini alır.⁵⁶ Anlaşıldığı kadarıyla murada delaletin olmaması ile murada delaletin kapalı olması arasında kesin bir ayrıma giden Kâfiyeci, her ne kadar vaz'î manaları bilinmese veya vaz'î manalarına hamledilemeseler de müteşâbih ifadelerin iltizâmî olarak Allah'ın bu ifadelerden kastettiği manaların gerçekliğine delalet ettiğini söylemekte, bunun mücmel bir şekilde gerçekleşen beyân olduğuna işaret etmektedir.

Kur'an'da müteşâbih âyetlerin bulunması insanın hakikatle irtibatı düşünülerek anlamlandırılması gereken bir hususiyete sahiptir. Müteşâbih ister manası bilinemeyen isterse manası âlimler tarafından tespit edilebilen âyetler olarak düşünülün, hitabın/Kur'an'ın içerisinde bu türden ifadelerin yer alması arka planda bir varlık tasavvurunu ve felsefesini saklı tutar. Anlaşılacak için indirilmiş bir kitapta anlaşılamayan bir ifadenin bulunabilme ihtimali sorgulanırken anlamının, muhatabın anlamı dil üzerinden kolayca (avam düzeyinde) edinmesiyle gerçekleştiğini düşünmek bu arka planı göz ardı etmek olacaktır.⁵⁷

Allah insanı akıl- fikir yetisiyle yaratmıştır. İnsanın bilgi düzeyi açısından noksan kılınması, bu akıl yetisinin faidesiyle alakalıdır. İnsanın bilgiyi ilme dönüştürmesi, tikellerden tümellere, kâinattaki unsurları terkip ederek yeni bileşimlere ulaşması ve keşifler yapması bu hususta onu kemâle doğru seyrettiren akıl yetisiyle gerçekleşmektedir. Bu süreçte aklın başka bir delile, zihni ve fikri çabaya ihtiyaç duymadan kavradıkları ile duyularla idrak ettikleri (celî anlamlar), hafî anlamlara ulaşmaya bir basamak teşkil etmekte, insan varlık alanının farklılığı sebebiyle idrak edemediği gerçekleri (örn. ahirete dair bilgileri) bu yolla anlamlandırmaya çalışmaktadır. Dolayısıyla Kur'an'ın anlaşılması başta tikeller düzeyinde gaybî unsurların kavranmasını, müsemmanın algılanmasını, söz düzeyinde ise aslı itibarıyla gayb olan murâd-ı ilahîyi tespit etmeyi gerektirmektedir.⁵⁸ Te'vil bir hakikat sorgulaması olarak anlamlandırıldığında (te'vil, bir lafzın kendisine döndüğü anlam olarak değerlendirildiğinde) bir lafzı/ifadeyi te'vil edebil-

⁵⁶ Kâfiyeci, *Teysîr*, 74. Kur'an'ın müteşâbih âyetlerinin anlam derinliği, onun diğer dillere çevirisini doğrudan etkilemektedir. Müteşâbih âyetlerin tercümesine ilişkin bilgi ve değerlendirmeler için bk. Mahmut Ayyıldız, "Elmalılı'ya Göre Nazım-Mana Birlikteliği Açısından Kur'an Tercümesinin İmkânı", *İslam Tetkikleri Dergisi* 13/2 (2023), 557-560.

⁵⁷ Kur'an'da anlamı bilinmeyen âyetlerin bulunmasının ilâhî hikmetle çeliştiği söylenirse, aynı çelişkinin Kur'an'ın bütün âyetleri itibarıyla muhkem olmamasında da bulunduğu pekâlâ söylenebilir. Zira bu yaklaşım hikmet-i ilâhî açısından Kur'an'ın bütün ifadelerinin ilk duyuşta kolayca anlaşılması gerektiğini varsayıyor olmalıdır. bk. Râgib el-İsfahânî, *Mukaddime*, 89.

⁵⁸ Râgib el-İsfahânî, *Mukaddime*, 89-90.

mek için anlaşılmaya çalışılan mefhûm/medlûlle ilgili dört bilgiye sahip olmak gerekir. Bunlar bahsedilen şeyin; 1) Varlığını bilmek, 2) Cinsini bilmek, 3) Ayırıcı vasfını bilmek, 4) İletini bilmektir.⁵⁹ Allah'ın kelâmından muradı ise bir olgu olarak mahza gaybdır. Burada kelâmın inşâ ve haber şeklinde ikiye ayrılmasının dil-gerçeklik ilişkisinin boyutlarına ışık tutan önemli bir zihnî tasarım olduğu hatırlanmalıdır. Te'vil hakikat bilgisi olarak tanımlandığında, inşânın te'vili, emredilen/nehyedilen fiilin bizzat kendisi, haberin te'vili ise dış dünyadaki gerçekliği itibariyle habere konu olan şeyin bizzat kendisidir. Sünnetin özellikle inşâ kısmının te'vili addedilmesi bu açıdan dikkate değer bir tespittir.⁶⁰

Kur'an'ın anlaşılmasına lafzî/dilbilimsel açıdan bakıldığında ise her şeyden önce onun "apaçık Arapça bir söz" olma vasfının, Arap dilini bilenler nezdinde tahakkuk ettiği gözden kaçırılmamalıdır. Bunun yanında Arapça bilenler de aynı seviyede değildir. Kur'an'ın beyânı (anlaşılması) hususunda Arapça bilenlerin hepsinin ölçüt kabul edilmesi, Kur'an'ın argo bir dil ve üslûpla inmesini gerektirir. Hâlbuki Kur'an'da manasını ve üslûp önceliklerini sadece mütehasıs kimselerin kavradığı ifadeler çoktur. Bu durum, Kur'an'ın beyânında ölçütün belâgat yetisini hâiz kimseler olduğu anlamına gelir.⁶¹

Geleneksel tefsir paradigması açısından Kur'an'ı anlama meselesi, Kur'an'ın mahiyeti çerçevesinde belirlenen anlam teorisinden ve varlık düşüncesinden Kur'an'ın üslûbuna ve muhtevasına yönelen bir tasavvurla ele alınmalıdır. Başka bir deyişle, mütekellimin-kelâmın-anlam(an)ın-muhatabın mahiyet analizine tabi tutulduğu bir zeminde dilin imkânları ve delâlet biçimleri sorgulanmalıdır. Zira içsel mananın söz aracılığıyla dışa açıldığı bir durumda muhatabın bu manayı mütekellimin kastına muvafık bir şekilde anlayabilme ihtimalini belirlemek için söz-sözün sahibi-sözün muhatabı şeklinde ifade edebileceğimiz üç unsurun özsel niteliklerinin incelenmesi gerekir. Bu analizler sözün ve sözün sahibinin anlamı iletme potansiyeli ile sözün muhatabının anlamı edinebilme istidadına dairdir. Bir sözün anlaşılmasının önünde sözden, mütekellimden ve muhataptan kaynaklanan engeller vardır. Mütekellimden kaynaklanan anla(şıl)ma engelleri, mütekellimin tasavvur veya tasvir (kastettiği manayı ifade etme) kusurlarından kaynaklanır. Mütekellimin tasavvurat alanına dair hakikate uygun olmayan kabulleri veya bunları yanlış ifade etmesi kastının anlaşılmasına veya yanlış anlaşılmasına sebep olabilir. Ancak bahsettiğimiz husus Kur'an açısından ele alındığında anlam aktarımında mütekellimden kaynaklanan bir engelin bulunduğunu söylemek mümkün değildir. Anlamı edinimin önün-

⁵⁹ Râgıb el-İsfahânî, *l'tikâdât*, 189.

⁶⁰ İbn Teymiyye, *İklîl*, 15.

⁶¹ Râgıb el-İsfahânî, *Mukaddime*, 45-46.

deki muhataptan kaynaklanan engeller, onun sözü anlamadaki yetersizliği (sözü tasavvur noktasındaki kusurları) veya duyusal olarak söze yönelimde yaşadığı ârızî durumlardır (söze odaklanamama). Bu kusurlar bazı muhataplarda bulunsa da herkesin bu sebeplerden dolayı Kur'an'ı anlamadığını düşünmek doğru değildir. Bu durumda anlamın iletim ve ediniminde odak noktası sözün özsel nitelikleridir.⁶²

Bir sözü anlamaya çalışırken tikel/müfred düzeyde, mütevâtî lafızla⁶³ umûmî anlamın mı yoksa ferdlerden birinin mi kastedildiği, müsterek lafızla⁶⁴ hangi anlama delalet edildiği ve müştak lafızlarda⁶⁵ türetimin hangi kökten yapıldığı hususunda tespit güçlükleri yaşanabilir.⁶⁶ Mürekkebe sözlerdeki (aralarında isnad ilişkisi olan kelimelerden müteşekkil, mana ifade eden cümle) anlaşılma güçlükleri ise sözün lafzından veya manasından kaynaklanabilir. Lafızdaki kapalılıklar; a) keyfiyet, b) kemmiyet, c) izafetle alakalıdır.⁶⁷ Manadaki kapalılıklar ise a) mananın kendisinde gizli olmasından, b) sözün, sözün dışında birçok detayı içinde barındıran bir asla tekabül etmesinden, c) sözün mesel olmasından kaynaklanır. Bu sebeplerden birincisinde sözün anlaşılmasının veya zor anlaşılmasının, bahsedilen hakikatin (örn. Allah cc) idrâkinin mümkün olmamasından, ikincisinde sözü anlamının sözün dışındaki şer'î, ilmî, tecrübî detaylara hâkim olmayı gerektirmesinden, üçüncüsünde ise sözden kastedilen anlamın sözün zahirden farklı olmasından kaynaklandığı görülür.⁶⁸

Bir sözün tam anlamıyla sözün sahibinin zatı ve sıfatları anlaşıldığında kavranılacağı düşünülürse Kur'an'ın, aidiyeti açısından hakikat düzeyinde kuşatılamayacağı açığa çıkar. Bu bağlamda Kur'an'da geçen birçok muhkem ifadenin dahi nisbî teşâbüh taşıdığını belirtmek gerekir. Kur'an dilinin ve üslûbunun karakteristik özellikleri de anlamın her zaman dilbilimsel yollarla nesnel bir biçimde edinimine imkân tanımaz. Bu, Kur'an elfazının murâd-ı ilahîye delaletindeki bir eksiklikten kaynaklanmaz. İnsanın dil üzerinden hakikatle kurmaya çalıştığı irtibat ise Kur'an'ın, nübüvvetini tasdik ettiği Efendimizin beyanıyla anlam kazanır. Geleneksel tefsir paradigmasının tefsir-te'vil ayrımlarında genellikle bu hususları kavramsal bir çerçeveye oturtma amacı vardır.

⁶² Râğb el-İsfahânî, *Mukaddime*, 39.

⁶³ Fertlerine eşit seviyede delalet eden âm lafız (insan).

⁶⁴ Çokanlamlı lafızlar (ayn).

⁶⁵ Lafzının ve manasının bir kısmında ortak olan lafızlar (dârib-darb).

⁶⁶ Râğb el-İsfahânî, *Mukaddime*, 28-30.

⁶⁷ Bir sözde, muhatabın manayı edinirken sözcüklerin dizilimiyle alakalı dilbilimsel/kıyasî öncüllerden hareketle yaptığı zihnî değişiklikler (takdim-tehir) keyfiyet, sözün muhtevası ile ilgili yaptığı tespitler (sözcüklerin azlığı-çokluğu/hazf-bast) kemiyet, mütekellimin ve muhatabın durumuna göre sözün anlamının değişebilme potansiyeli ise izafetle alakalıdır.

⁶⁸ Râğb el-İsfahânî, *Mukaddime*, 34-38.

SONUÇ

Geleneksel paradigmda Kur'an'da anlamı bilinmeyecek âyetler var mıdır? problematiğinin, tarafların varlık-kelâm tasavvurları ve terminolojik kabulleri çerçevesinde tartışıldığı görülür. Farklı kelâm ekollerine ait olan âlimlerin Allah'ın sıfatları (özellikle kelâm sıfatı) ile ilgili yaklaşımları Kur'an'ın beyân keyfiyeti ile alakalı görüşlerini ve hitap teorilerini de etkilemiştir. Kelâm düşünceleri aynı veya benzer olan müelliflerin bu konuda farklı görüşler ileri sürmelerinin sebebi ise genellikle kavramsal ve kategorik tercihlerdir. Bu açıdan tartışmanın kelâmî öncüllerden kaynaklanan vechesi ile terminolojik farklılıklardan kaynaklanan yönü ayırt edilmelidir.

Kur'an'da anlaşılmayacak âyet bulunamayacağını savunanların önemli bir kısmı kelâm perspektifini yansıtmakta; aksi savunulduğunda Kur'an'ın nüzul amaçları ve hitap teorisi açısından izah edilemez çelişik bir durumla yüzleşileceğini düşünmektedirler. Bu âlimler genellikle karşıt tarafın mutlak müteşâbihler olarak tanımladığı kategoriye dair hakikat bilgisine sahip olacağımızı iddia etmezler. Bu ise problematiğin tartışıldığı zeminde söz konusu olan terminolojik ayrışmalara işaret eder.

Kur'an'ın anlaşılır olması gerektiğini belirtip bu iddiayı kelâm/hitap teorisiyle yapılandırmaya çalışanların ontolojik etkenlerin yol açtığı teşâbühü izah etmede güçlük çektikleri görülür. Bu bağlamda Kādî Abdülcebbâr'ın ancak aklî deliller eşliğinde anlaşılabilen âyetler tanımlaması, bu deliller olmaksızın söz konusu ifadelerin delaletini gerçekleştiremeyeceğini yahut bu delaletlerin muhatap tarafından doğrudan anlamlandırılmayacağını gösterir. Onun bu âyetlerin nazar ve ihticaca teşvik fonksiyonuna sahip olduğunu belirtmesi, kendi nazariyesi açısından bu delalet problemini öteleme amacına matuf gibi görünmektedir. Üstelik bu tespit ilgili âyetlere lafzî delaletin dışında bir fonksiyon yüklediğinden mutlak olarak anlaşılması gereken bir hitap teorisi açısından tatminkâr bir gerekçe sunmamaktadır.

Kur'an'da mutlak müteşâbihlerin bulunduğunu kabul edenler bu âyetlerin anlamsız ve işlevsiz olduğunu düşünmezler. Geleneksel tefsir paradigması açısından Kur'an'ın i'câzı onun nazmındadır. Müteşâbihler ise Kur'an'ın özsel niteliği olan i'câzın bir bileşenidir. Literatürde hurûf-i mukattaa ile ilgili yapılan tefsirlerin bu açıdan çok anlamlı olduğu görülür. Bu tefsirlerin, genel kanaate göre hurûf-i mukataanın mutlak müteşâbihler içerisinde ele alınmasıyla çeliştiği zannedilmemelidir. Zira bu, müteşâbihin nazımdaki işlevi, yani Kur'an'ın i'câz vechesiyle alakalıdır. İ'câzın tasdik ettiği gerçeklik ise lafzî delaletlerle tefsir edilen ifadelerin medlûlleriyle birleşmektedir.

Neticede tefsir metodolojisinin öncesine tekâbül eden Kur'an'da anlamı bilinmeyecek âyetler var mıdır? sorunu Kur'an'ın ve anlamın mahiyetiyle ilişkilidir. Bu tespit bir yandan meselenin yüzeysel bir lafız-mana iliş-

kisine atıfla tartışılmayacağını, diğer taraftan aynı varlık tasavvuruna sahip olan müelliflerin ayrışmalarının mahiyete ilişmediğini, kavramsal çerçeveden kaynaklandığını ima eder.

KAYNAKÇA

- Altuntaş, Mehmet. "Mücâhid B. Cebr ve Mukâtil B. Süleymân'ın Tefsîrlerinin Kaynak Açısından Değerlendirilmesi" *Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 24/24 (Aralık 2023), 205-226.
- Ayyıldız, Mahmut. "Elmalılı'ya Göre Nazım-Mana Birlikteliği Açısından Kur'an Tercümesinin İmkânı", *İslam Tetkikleri Dergisi* 13/2 (2023), 541-563.
- Bâkılânî, Ebûbekir b. Tayyib. *el-İntisâr li'l-Kur'ân*. thk. Muhammed İsmâ el-Kudâ. Beyrut: Dâru İbn Hazm, 2001.
- Cansız, Vehbi. "Müteşâbih Kavramı Çerçevesinde Müfessirlerin Teori-Pratik Tutarlılığı Meselesi" *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 21 (2022), 185-210.
- Coşkun, Muhammed. "Tefsir Disiplini Bağlamında Tanrı Hakkında Konuşmanın Kavramsal Çerçevesi: Teşbih, Tenzih, Te'vil ve Müteşâbih" *Din ve Felsefe Araştırmaları* 1/2 (2018), 143-156.
- Ebü's-Senâ el-İsfahânî, Şemsüddîn Mahmud b. Ebi'l-Kâsım. *el-Mukaddimât*. thk. Muhammed Abdurrahîm. İmârât: Câizetü't-Dubay ed-Devliyye li'l-Kur'ânî'l-Kerîm, 2019.
- İbn Âşûr, Muhammed et-Tâhir b. Muhammed. *et-Tahtîr ve't-tenvîr*. 30 Cilt. Tunus: Dâru Sahnun, 1997.
- İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim. *Te'vilü müşkilî'l-Kur'ân*. Beyrut: el-Mektebetü'l-İlmiyye, ts.
- İbn Teymiyye, Ebû'l-Abbâs Takıyyüddin Ahmed b. Abdülhalim. *el-İklîl fi'l-müteşâbih ve't-te'vil*. İskenderiyye: Dârü'l-İmân, ts.
- Kâdî Abdülcebbar, Ebû'l-Hasen Kâdî'l-kudât Abdülcebbar b. Abdilcebbar el-Hemedânî. *Müteşâbihü'l-Kur'ân*, thk. Adnan Zarzur. Kahire: Dârü't-Türas, 1969.
- Kâfiyecî, Muhyiddîn Muhammed b. Süleyman. *et-Teysîr fi kavâ'id-i 'ilmi't-tefsîr*. Kahire: Mektebetü'l-Kudsî, 1998.
- Karataş, Şuayip. *Kur'ân'ın Konusu Olarak Melekler*. 2. Basım. İstanbul: İFAV Yay., 2023.
- Mâtürîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed. *Te'vilâtü'l-Kur'ân*. 16 Cilt. İstanbul: Dârü'l-Mizân, 2010.
- Molla Fenârî, Şemseddin Muhammed b. Hamza b. Muhammed. *'Aynü'l-a'yân (Tefsîru Sûretü'l-Fâtiha)*. Dersaâdet: Rifat Bey Matbaası, 1325.
- Molla Hüsrev, Hüsrev Mehmed Efendi. *Mir'atü'l-us'ûl şerh-i Mirkâtî'l-vüsûl*. Dersaâdet: Matbaa-i Şirket-i Sahafiye-i Osmaniye, 1310.
- Nevevî, Ebû Zekerîyya Muhyiddin Yahya b. Şeref. *Şerhu Sahîh-i Müslim*. 18 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1392.
- Râgıb el-İsfahânî, Ebû'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed. *el-İtikâdât*. Beyrut: el-Müessesetü'l-Esrâf, 1988.
- Râgıb el-İsfahânî, Ebû'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed. *Muqaddimetü Câmî'i't-tefâsîr ma'a tefsîri'l-Fâtiha ve me'tâlî'i'l-Bakara*. thk. Ahmed Hasan Ferhat. Kuveyt: Dârü'd-Da've, 1984.
- Râzî, Muhammed b. Ömer b. el-Hüseyin Fahreddîn. *Esâsü't-takdîs*. thk. Ahmed Hicâzî. Kahire: Mektebetü'l-Külliyeti'l-Ezheriyye, 1986.
- Süyûtî, Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr. *el-İtkân fi 'ulûmi'l-Kur'ân*. thk. Şuayb Arnaût. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2008.

- Şâtıbî, Ebû İshâk İbrâhîm b. Mûsâ b. Muhammed el-Lahmî el-Gırnâtî. *el-Muvâfaqât*. thk. Ebû Ubeyde Al-i Salmân. 4 Cilt. Huber: Dâru İbn Affân, 1997.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr. *Câmi'u'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Şur'ân*. thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî. 26 Cilt. Kahire: Dârü Hicr, 2001.
- Ünsal, Hakkı. *Müteşabihatın Bilinebilirliği Sorunu*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2005.
- Zerkeşî, Bedrüddîn Muhammed b. Bahâdır. *el-Burhân fî 'ulûmi'l-Şur'ân*. 4 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Fikr, 2001.

 Etik Beyan / Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

 Yazar(lar) / Author(s): Muhammed İsa Yüksek.

 Finansman / Funding: Yazar(lar), bu araştırmayı desteklemek için herhangi bir dış fon almadıklarını kabul eder(ler). / The authors acknowledge that they received no external funding in support of this research.